

Faito'o Malu'i 'o e COVID-19 he Vahenga Salt Lake

Ngaahi Fehu'i Anga Maheni

Ko hai 'oku tonu ke nau ma'u 'a e faito'o malu'i?

Ko e kakai lalahi katoa ke nau fakakaukau ke ma'u 'a e faito'o malu'i pea ke faka'ehi'ehi mei he mahaki COVID. Kuo fakangofua 'a e faito'o mei he Pfizer ki ha taha pē **ta'u 16 pe lahi haké**; Ko e faito'o Moderna kuo fakangofua ki ha taha pē **ta'u 18 pe lahi haké**. Ko kinautolu 'oku lahi e ālesia (allergies) pea feitama pe ko ha fa'éé kei fakahuhu pēpē ke nau mu'aki kumi fale'i mei he kau tauhimo'ui pea ke nau toki ma'u 'a e faito'o malu'i.

Kou 'osi ma'u 'a e mahaki COVID; 'e lava nai ke u ma'u ha faito'o malu'i?

'Io, kapau na'ake sai mei ho puké pea 'osi mei ho taimi nofo kolonitini.

Kuo te'eki 'i ai ha fakamatala fe'unga ia ke tau tala 'o pehē ko e hā 'a e fuola 'oku hao ai ha taha mei he faito'o malu'i pea ne toe ma'u 'a e COVID-19, pea kuo mau fokotu'u atu kiate kinautolu kuo nau ma'u 'a e faito'o malu'i 'o e COVID-19 ke nau toe fakahoko ia ha toe faingamalie.

'Oku fiha 'a e totongi 'o e faito'o malu'i?

'Oku ta'etotongi pē 'a e faito'o huhu malu'i. Kapau 'oku 'i ai ha'o 'inisiuá, ko kinautolu 'oku 'oatu 'a e huhu 'o e faito'o malu'i (kau ai Potungāue Mo'ui Vahenga Salt Lake) 'e malava ke nau kole ha mo'ua ki ho 'inisiua ko e tupu mei he pule'i fakangāue 'a e faito'ó. 'Oku 'ikai ha'o mo'ua ke totongi, kapau 'oku 'ikai ma'u ha'o 'inisiuá.

'Oku āla falala'anga nai 'a e faito'o malu'i?

'I 'Amelika ni (United States), kuo faka'aonga'i ha ngaahi founa lahi ke fakapapau'i ko e faito'o malu'i 'oku malu pea mo ala falala'anga. 'Oku kau he ngaahi sītepu ko 'eni 'a e 'ahi'ahi'i fakafaito'o pea toutou vakai'i he kau saēnisī mei tu'á, pōfesinde fakametikoló, pea mo e kau mataotao mo'ui ki he kakaí. **Kuo fakahoko ha fakaanga'i fēfeka ki he faito'o malu'i 'aki 'a e ngaahi founa ko 'ení, 'o tatau mo e ngaahi faito'o malu'i katoá, na'e 'ikai ke hiki fakalaka ha founa pē fakavave'i.**

'Oku lelei nai 'a e faito'o malu'i ki ha kakai mei he komiuniti fakamatakali?

'Oku lelei mo āla falala'anga 'a e faito'o malu'i 'o e COVID-19 ki ha fa'ahinga kakai mo ha matakali kehekehe. Kuo 'osi sivi'i he kau saēnisī 'a e faito'o malu'i 'aki 'a e founa lelei taha ki he fa'ahinga/matakali katoa ke fakapapau'i 'a e ola lelei taha ki he ngaahi komiuniti katoá. Kuo mahino mai 'oku 'i ai ha ni'ihi 'oku 'ikai falala ki he faito'o malu'i-mei he kuohili pea a'u mai ki he taimi ni, tautautefito kiate kinautolu 'o e ngaahi matakali-ka 'i he hoko atu ke uesia lahi he COVID-19 'a e ngaahi komiuniti fakamatakali, pea 'oku mahu'inga kiate kinautolu ke fakahaofi 'a e ngaahi komiuniti fakamatakali, pea ko e founa lelei taha ke fakahaofi 'a kinautolu ko e faito'o malu'i.

Teu lava nai 'o filifili mei he ngaahi faito'o malu'i?

'I he taimi ní, 'ikai. 'E 'ikai teke lava 'o filifili 'a e faito'o mo e feitu'u teke ma'u aí, pea mo e kautaha faito'ó he 'oku fēliuliu'aki 'a e feitu'u pea 'e faingata'a ke ke 'amanaki atu ki ha faito'o 'oku ke fiema'u 'i ha feitu'u.

Ko e ha e founa ne malava ai 'o ma'u fakavavevave a' e faito'o malu'í?

Ko ha me'a tatau na'e ako mei he ngaahi faito'o malu'i he kuohili ke tokoni'i ha ngaahi mahaki tatau mo e kolonavailasi ([Mahaki lahi 'o e halanga manavá \(SARS\)](#) pea mo e [Mahaki halanga manava 'o e Hahake Lotolotó \(MERS\)](#)) tokoni ke fakavave'i 'a e faito'o malu'i ki he COVID. Hange ko e, fakatotolo ki he faito'o malu'i 'o e kolonavailasi ki he SARS ne kamata he 2004!

'Oku mamahi nai 'a e faito'o malu'í? 'Oku 'i ai nai hano tu'atamala?

Ko e founa 'oku ngāue'aki ke 'oatu 'a e faito'o malu'i ko ha huhu ki ho umá, 'o anga tatau mo ha ngaahi faito'o malu'i kehe. 'E lava ke mamahi pe ākeake 'a e feitu'u na'e fai ai 'a e huhu ho umá. 'E lava ke māusia 'e ha ni'ihi ha ki'i mofi pea mo ha ongosia, felangaaki, fakamomoko, pē langa 'ulu ha 'aho 'e taha pe ua. Ko e ngaahi tu'atamala ko 'eni 'oku fa'a lahi 'ene hoko ki he to'utupū he huhu tu'o uá. 'Oku hoko 'a e ngaahi me'a ni ko ha faka'ilonga ki ho sisitema 'imiunē ke fakamalohia pe ke fakahoko hono fatongiá. Ka ko e lahi 'a e ngaahi keisi, ko ha ta'efiemalie ne tupu mei ha mofi si'isi'i pe ko ha langa 'oku nōmoló. Fetu'utaki ki ho toketā pe ko e kau tauhimo'uí:

Kapau kuo kulokula mo molu 'a e feitu'u na'e fai ai 'a e huhú he 'osi ha houa 'e 24

Kapau 'oku ke nofo 'o hoha'a ki ha ngaahi uesia mei he faito'ó pea 'oku 'ikai mole atu 'o lau 'aho

'E lava nai ke u ma'u 'a e mahaki COVID mei he faito'o malu'í?

'I kai.

'Oku 'ikai ha siemu mo'ui he faito'o malu'í pea 'e 'ikai teke lava 'e koe 'o ma'u 'a e COVID.

'Oku anga fēfē 'a e fengāue'aki 'o e faito'o malu'í? 'E lava nai ke uesia hoku DNA pe ko e ngaahi sinētiki (genes)?

Ko e founa 'oku faka'aonga'i he Pfizer pea mo e Moderna ki he faito'o malu'i 'oku 'iloa ko e mRNA, pe ko ha talafekau ki he RNA. Ko e founa ko 'eni 'oku hange ko a faito'o malu'i kuo 'oatu ki he ngaahi sela (cell) ho sinó ha popoaki mo ha fakahinohino ki ha founa ke fa'u ha tu'ufili (antibodies) ke fakafepaki'i 'a e COVID - 'i he founa ko 'ení, 'oku 'ilo'i ho sino 'a e founa fakahaofi 'o e sino pea mo ha taimi ka 'asi mai ai 'a e siemu vailasi mo'uí. 'Oku 'ikai faka'aonga'i he mRNA ha siemu vailasi mo'ui ke fakatupu 'a e COVID, pea 'oku 'ikai hū 'a e mRNA ia ki he ūho 'o e selá, ko ha feitu'u 'oku tauhi ai ho tau DNA (naunau sinētiki). Fakanounou, ko e ngaahi faito'o malu'i ko 'eni 'oku ne fakahaofi koe mei he COVID pea 'oku 'ikai ke nau liliu pe uesia ho ngaahi sinētiki.

'Oku tonu nai ke ū tokanga, kapau kou ma'u ha alasia (allergies)?

Ko e kakai 'oku lahi 'enau mahaki hela pea kuo nau a'usia ha alasia (allergies) 'o e boloka 'a e halanga manava (ko ha alasia 'oku fekau'aki pea mo ha fufula, fepetepete, too lalo toto ma'olungá pea 'i ha ngaahi keisi lahi, soki 'e sino) he kuohili, ke nau talanoa mo e toketā pe ko e kau ngāue ki he faito'o malu'i mo e founa lelei taha hono ma'u ai 'a e faito'o malu'í pea mo ha tokamu'a ke nau tokanga ki ai

'E lava nai ke u ma'u ha faito'o malu'i kapau 'oku ou nofo ta'efakalao he fonua ni?

'Io.

‘Oku ‘ikai ha ‘uhinga ia ke mau fehu’i ki ho tu’unga nofo fakalaó. Pea pehe foki, ko ha fakamatala pe ‘e vahevahe pea mo e mo’ui lelei ‘a e kakai ‘oku tauhi lilo pea malu’i ‘a e ngaahi fakamatalā pea ‘e ‘IKAI vahevahe mo ha taha, pē ko ha ngaahi kautahá.

E hoko nai hono ma’u ‘a e faito’o malu’i ko ha “tu’utu’uni ki he kakai”?

‘Ikai, ‘e ‘IKAI lau ho ma’u ‘a e faito’o malu’i he lao ‘o e tu’utu’uni ki he kakaí.

Ko e hā ‘a e fuoloa pea toki ālelei ‘a e faito’ó?

Fakatou’osi ‘a e faito’o malu’i ki he Pfizer pea mo e Moderna, ‘e lava ke pehe ‘oku malu’i kakato koe ki ha ‘aho ‘e 14 mei he huhu hono uá.

‘E fiema’u ke tu’o ua hono ma’u ‘a e faito’o?

‘Io. ‘Oku fiema’u he ongo faito’o malu’i ‘a e Pfizer pea mo e Moderna ha huhu ‘e ua kae toki ola lelei ‘a e faito’ó. Ko e faito’o malu’i ‘a e Pfizer, ‘oku tonu ke ke ma’u ‘a e huhu hono ua he ‘osi ha ‘aho ‘e 21 mei ho huhu ‘uluakí. Ko e faito’o malu’i ‘a e Moderna, ‘oku tonu ke ke ma’u ‘a e huhu hono ua he ‘osi ha ‘aho ‘e 28 mei ho huhu ‘uluakí.

Ko fē ‘a e taimi teu lava ke ma’u tu’o ua ai ‘a e faito’ó?

Kapau na’ake ma’u ‘a e faito’o malu’i Pfizer, ‘oku tonu ke ke ma’u ‘a e huhu hono ua ha ‘aho 21 mei ‘osi ho huhu ‘uluakí. Kapau na’ake ma’u ‘a e faito’o malu’i Moderna, ko e huhu hono ua ke fakahoko ha ‘aho 28 mei ho huhu ‘uluakí.

‘E ‘ikai fiema’u ia ke ke ma’u ‘a e huhu hono ua he ‘aho 21 pē ko e ‘aho 28, ‘e lava ke ma’u ha taimi pē he ‘osi ‘a e ongo ‘ahó.

Ko e hā ‘e hoko atu he ‘osi hono ma’u ‘a e faito’o malu’í?

‘Oku mahu’inga ke hoko atu ho muimui ki he fakatokanga COVID neongo kuo ke ‘osi ma’u ‘a e huhu malu’í, ‘oku kei fiema’u ho sino ke ne fa’u ‘o fakamalohia ho sino ke lava ho imiunē ‘o tali’i ‘a e mahakí. ‘E toe fiema’u ha kongā lahi ‘a e kakai ke huhu malu’i kimu’a pea tau toki kamata ke holoki ‘a e tui kofu’i ho tau matá, feohi vamama’ó, pea mo ha ngaahi fakangatangata - pea ‘e lau mahina hono fakahokó.

Ko e hā ‘a e fuoloa e malohi ‘o e faito’o malu’í? ‘E toe fiema’u nai ha faito’o fo’ou ki he ta’u kaha’ú?

‘E toki fakahā atu. ‘E malava ke hoko ‘a e huhu malu’i ‘o e kolonavailasi ko ha me’a ke hoko fakata’ú, ‘o hange ko e huhu fuluú. Pē ko e lelei ‘e ma’u mei he huhu malu’i ‘e tolonga atu ‘o lahi hake ha ta’u ‘e taha. Tau tātali ‘o sio ange ki he tolonga ‘a e fakahāofi mei he faito’o malu’í.

‘E lava nai he ngaahi ngāue’angá ‘o fekau ke ū ma’u ‘a e faito’o malu’í’

‘Oku ‘i ai ha totonu ‘a e ngāue’angá ke fakaloto’i ‘a e kau ngāue ke nau ma’u ha faito’o malu’í. Hange ko e ngaahi sisitema falemahakí, ‘oku fiema’u ia ke nau huhu fulū fakata’u. Ka ‘oku malava ke faka’atā ‘a e kau ngāue kapau ‘oku ‘i ai ha ‘uhinga fakametikolo pē ko ha tui fakalotu. Ko e ngaahi keisi ko ia, ‘oku tonu ke hanga he ngāue’angá ‘o “fakafaingamalie’i lelei” -- ‘a kinautolu na’e ‘ikai ma’u ha faito’o malu’i ‘o e kolonavailasí, hange ko ‘eníf, ‘e malava ke ngāue ‘a e tokotaha ngāue kapau kuo ne tui ‘o kufu’i hono matá, pe ko ha ngāue mei hono ‘apí.

Ko e fē teu lava ke ma’u ai ha toe fakamatala?

[‘A’ahi ki he U.S. Senitaa Mapule’i Mahaki pea mo Ta’ofi ki he toe fakamatala ki he COVID pea mo e faito’o malu’i.](#)